

6. Draft principles on protection of the environment in relation to armed conflicts. International Law Commission, 2022. URL: https://legal.un.org/ilc/texts/instruments/english/draft_articles/8_7_2022.pdf.

7. Palarczyk D. Ecocide Before the International Criminal Court: Simplicity is Better Than an Elaborate Embellishment. *Criminal Law Forum*. 2023. Vol. 34. P. 147–207. DOI: <https://doi.org/10.1007/s10609-023-09453-z>.

8. Maruf S. Environmental Damage in Ukraine as Environmental War Crime under the Rome Statute: The Kakhovka Dam Breach in Context. *Journal of International Criminal Justice*. 2024. Vol. 22, Issue 1. P. 99–126. DOI: <https://doi.org/10.1093/jicj/mqae004>.

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-614-3-1-27>

ТРАНСФОРМАЦІЯ ІНСТИТУТУ ЕКСТРАДИЦІЇ В МІЖНАРОДНОМУ ПРАВІ КРІЗЬ ПРИЗМУ ІСТОРІЇ ТА ПРАВОВОЇ ДОКТРИНИ

Шишацька Ю. О.

доктор філософії в галузі права,
доцент кафедри морського та міжнародного права
Міжнародний університет
м. Одеса, Україна

Інститут екстрадиції вважається одним із найстаріших в міжнародному кримінальному праві, що почав формуватися з давніх часів та поступово «шліфувався» до нових реалій та вимог часу. Його значення істотно зростає в контексті глобалізації, зростання мобільності населення та поширення транснаціональних форм злочинності, які ускладнюють здійснення кримінального переслідування в межах однієї держави. Висвітлення питань, присвячених історії становлення та розвитку інституту екстрадиції в міжнародному праві обумовлене тим, що поза історичним контекстом майже неможливо оцінити накопичені знання з точки зору вивчення перспектив розвитку інституту екстрадиції, осмислити сутність даного явища правової дійсності та спрогнозувати його подальший розвиток.

Теоретичну основу для дослідження історії формування та розвитку інституту екстрадиції становлять наукові напрацювання вітчизняних та зарубіжних вчених, як-то: С. Андрейченко, М. Бассіуні, К. Віндджер, І. Завидняк, Н. Зелінська, М. Костенко, І. Нуруллаєв, М. Пашковський, С. Саско, М. Смірнов, А. Ширер та ін.

Метою дослідження є аналіз теоретичних аспектів становлення та еволюції інституту екстрадиції в міжнародному праві з урахуванням ключових етапів його розвитку.

В сучасній науковій літературі питання періодизації екстрадиції як багатосистемного інституту міжнародного права є предметом активного обговорення, що зумовлює численні дискусії. Найбільш інтенсивна трансформація інституту екстрадиції починається з кінця XVIII – початку XIX ст. і пов'язана з буржуазними революціями.

Інститут екстрадиції пройшов значний еволюційний шлях розвитку, що бере свій початок зі стародавніх часів. Більшість дослідників сходяться на думці, що перші згадки про екстрадицію датуються 1296 р. до н.е., коли між фараоном Рамзесом II та хетським царем Хеттушілом III був укладений «Договір про мир», положення котрого містили наступні положення: «якщо Рамзес розгнівався на своїх рабів, коли вони чинитимуть повстання, і піде втихомирювати їх, то у згоді з ним повинен діяти і цар хеттів... Якщо втече з землі єгипетської одна людина, або дві, або три, щоб піти до великого князя країни хеттів, великий князь країни хеттів повинен схопити їх і повеліти відправити назад до Размеса II, великого правителя Єгипту» [7, с. 86].

В історіографічній літературі наводиться численні свідчення укладення угод про видачу у контексті стародавніх правових систем Китаю, Риму, Греції. Проте екстрадиційна практика активно застосовувалась стосовно рабів-втікачів, які не мали права на притулок. У середньовічну добу та в період Нового часу екстрадиція злочинців застосовувалась обмежено, що свідчить про перебування інституту екстрадиції на ранньому етапі формування. Чинником, що фактично гальмував поширення екстрадиційної практики виступав феодальний звичай, що панував в країнах Західної Європи, згідно з яким усі іноземці, що прибували до країни без належного дозволу або залишалися в ній понад один рік, вважалися прикріпленими до землі. Як зазначає І. Завидняк, «факти свідчать про те, що з давніх часів і приблизно до кінця сімнадцятого століття екстрадиція не була інститутом міжнародного права... Абсолютна більшість випадків екстрадиції була викликана політичними обставинами, але аж ніяк не потребами взаємної допомоги у межах кримінального процесу. Цей період характеризується винятковою стурбованістю держав злочинами у політичній та релігійній сфері, але не в економічній або інших. Тому більшість відомих договорів того періоду передбачали видачу виключно політичних та релігійних злочинців або перебіжчиків» [5, с. 82].

Поворотною віхою в історії розвитку інституту екстрадиції як інструменту міжнародного співробітництва стали події, пов'язані із Великою французькою революцією 1789 р., що юридично оформила право на притулок. В XIX ст. право на притулок отримує загальне визнання, а видача набуває характеру взаємної допомоги держав в боротьбі зі злочинністю. Поступово починають укладатися міжнародні договори та законодавчі акти про видачу. Першим законом про видачу стає бельгійський закон 1833 р., за прикладом якого і інших країнах Європи

приймаються спеціальні закони про видачу, зокрема в Англії (1870 р.), США (1848 р.) та Нідерландах (1875 р.). «Одночасно з формуванням національного законодавства йшов процес розширення міжнародно-правових основ співробітництва шляхом укладання як двосторонніх, так і багатосторонніх договорів (переважно про видачу). Під час укладання договорів насамперед враховувалися національні інтереси держав, їх геополітичне становище та потреби у такій взаємодії. Враховуючи такі тенденції, кінець XIX століття – перша половина XX століття стали початком переходу від двосторонніх міжнародних договорів до багатосторонніх конвенцій у сфері кримінального процесу» [5, с. 84]. В даний період збільшується число договорів про екстрадицію, вдосконалюється правова координація в боротьбі зі злочинністю, що торкається інтересів декількох держав.

Першим багатостороннім договором, що унормував питання екстрадиції, слід вважати Ам'єнський договір 1802 р., укладений між Великою Британією, Нідерландами, Іспанією та Францією. Положення даного договору передбачали видачу осіб, які обвинувачувались у вбивстві, злісному банкрутстві та підробці грошових знаків. В цілому інститут екстрадиції розвивався у відповідності з історичними тенденціями розвитку міжнародного права. В міжнародній практиці почали виключати політичні злочини зі сфери видачі, були визначені екстрадиційні злочини, затвердився принцип невидачі власних громадян.

Після Другої світової війни ознаменувався новий етап розвитку міжнародної співпраці у боротьбі із транснаціональною злочинністю. У цьому контексті інститут екстрадиції виступає важливим інструментом реалізації ефективної міждержавної співпраці у сфері протидії злочинності. Упродовж зазначеного періоду укладаються міжнародно-правові договори, приймаються перші конвенції про видачу правопорушників, створюються міжнародні організації, котрі займаються міжнародною злочинністю, розшуком та видачею. Регламентація інституту екстрадиції в даний період відбувається детально, закріплюються підстави видачі, визначаються види злочинів, за котрі передбачається екстрадиція і злочини, до яких екстрадиція не застосовується.

Знаковою подією в регламентації інституту екстрадиції стало прийняття у 1957 р. в рамках Ради Європи прийнято Конвенцію про видачу правопорушників [3] та додаткові протоколи до неї 1975 р. та 1978 р. Також в 1962 р. укладається Скандинавський договір про видачу між окремими державами. Окрім згаданих документів на європейському континенті були прийняті Європейська конвенція про взаємну правову допомогу у кримінальних справах 1959 р. [4], Бернська конвенція про передачу осіб, засуджених до позбавлення волі, для відбування покарання в державі, громадянами якої вони є 1978 р. [1] та ін. Інші регіони також приймають власні міжнародні договори, присвячені тим чи іншим питанням екстрадиції. Так, зокрема, в рамках Ліги арабських держав приймається

Конвенція про видачу злочинців від 14 вересня 1952 р., а на американському континенті була прийнята Міжамериканська конвенція про видачу 1981 р.

Сучасний етап розвитку інституту екстрадиції у XXI ст. характеризується його поступовою трансформацією та адаптацією до нових викликів. На думку Х. Бехруза, «перспективи розвитку інституту екстрадиції полягають у пошуку способів забезпечення більшої ефективності, справедливості та міжнародного співробітництва в боротьбі зі злочинністю. Цих цілей можна досягти, зокрема, через уніфікацію правил екстрадиції між різними державами, що дозволить уникнути правових колізій; зміцнення співпраці між правоохоронними органами різних держав для більш ефективного розкриття та розслідування злочинів; забезпечення прав людини на усіх етапах екстрадиційного процесу; використання передових технологій у процесі екстрадиції; підготовка кваліфікованих кадрів у сфері міжнародного права» [2, с. 201].

Підсумовуючи генезу становлення та розвитку інституту екстрадиції важливо підкреслити, що «на початку XXI ст. інститут видачі продовжує розвиватися. Держави приймають нові закони про видачу, укладають міжнародні договори, збільшується судова практика» [6, с. 353]. Дослідження історії становлення та розвитку інституту екстрадиції свідчить про поступову трансформації від елементарних міждержавних практик до складної, систематизованої правової конструкції сучасного міжнародного права. У процесі історичного розвитку інститут екстрадиції еволюціонував від видачі рабів і політичних супротивників у давніх цивілізаціях до унормованої процедури міжнародної співпраці у боротьбі зі злочинністю. Інститут екстрадиції є не лише важливою правовою категорією, а й показником рівня міжнародної співпраці, правової культури та динаміки правового мислення, що розвивається у відповідь на виклики часу.

Література:

1. Бернська конвенція про передачу осіб, засуджених до позбавлення волі, для відбування покарання в державі, громадянами якої вони є від 19 травня 1978 р. URL: <https://ips.ligazakon.net/document/MU78010>
2. Бехруз Х.Н. Еволюція інституту екстрадиції в міжнародному праві. *Право і суспільство*. 2024. № 1. Т. 2 С. 197–202.
3. Європейська конвенція про видачу правопорушників від 13 грудня 1957 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_033#Text
4. Європейська конвенція про взаємну правову допомогу у кримінальних справах від 20 квітні 1959 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_036#Text
5. Завидняк І.О. Становлення та розвиток правового регулювання міжнародного співробітництва у сфері кримінального процесу. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. 2021. № 5. С. 81–86.
6. Нестеренко С..С. Історичний розвиток інституту екстрадиції. *Актуальні проблеми держави і права*. 2009. Вип. 48. С. 350–353.

7. Яворська А. О. Мирний договір між Рамсесом II та хетським царем Хаттусілі III. *Історіосфера: матеріали Шістнадцятої наук. конф. викладачів, здобувачів вищ. освіти та молодих учених Південноукраїнського національного педагогічного університету імені К. Д. Ушинського* (7–8 квітня 2017 р.). Одеса: ПНПУ ім. К. Д. Ушинського, 2017. С. 83–88.

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-614-3-1-28>

ПРИМУСОВІ ЗАХОДИ ВИХОВНОГО ХАРАКТЕРУ ПРИ ЗВЛЬНЕННІ НЕПОВНОЛІТНІХ ВІД ПОКАРАННЯ: ПИТАННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ТА ВІДПОВІДНОСТІ МІЖНАРОДНИМ СТАНДАРТАМ

Шморгун В. О.

*аспірант кафедри кримінального права, процесу та криміналістики
Міжнародний університет
м. Одеса, Україна*

Керівні принципи Організації Об'єднаних Націй для попередження злочинності серед неповнолітніх (Ер-Рядські керівні принципи) від 14.12.1990, які є фундаментальним міжнародним документом та основою для формування в Україні ювенальної юстиції, наголошують на тому, що варто уникати покарання дитини за поведінку, яка не заподіює серйозної шкоди розвитку самої дитини або шкоди іншим. При цьому визначають, що вчинки молодих людей або їх поведінка, яка не відповідає нормам і цінностям, прийнятним у конкретному суспільстві або конкретній державі, у багатьох випадках пов'язані із процесом дорослішання, тобто поведінка більшості індивідів з часом як правило змінюється [1].

Мінімальні стандартні правила ООН, які стосуються відправлення правосуддя щодо неповнолітніх («Пекінські правила») від 29.11.1985, орієнтують держави не допускати передчасного застосування до неповнолітніх кримінального покарання, особливо у виді позбавлення волі, та визначають, що доцільно надавати перевагу опіці та нагляду, пробації, громадським роботам, фінансовим покаранням, компенсації та реституції, передачі на виховання [2].

Конвенція ООН про права дитини, яка була ратифікована постановою Верховної Ради України № 789-ХІІ від 21.02.1991, передбачає, що в усіх діях щодо дітей, незалежно від того, здійснюються вони державними чи приватними установами, що займаються питаннями соціального забезпечення, судами, адміністративними чи законодавчими органами, першочергова увага приділяється якнайкращому забезпеченню інтересів дитини [3].